

מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל חברה ונוער
אגף של"ח וידיעת הארץ

ירושלים בירת הנצח – בעקבות בן-גוריון

בית ראש הממשלה (בית לוי אשכול), בניין המוסדות הלאומיים, בית פרומין,
בית הספר בצלאל, רחבת הכנסת

"אם לארץ נשמה, הרי ירושלים נשמתה של ארץ ישראל"

(דוד בן-גוריון)

מנורת הכנסת ובניין הכנסת, מתוך: ויקיפדיה

מאת: נורית כהן ואריאל מוסרי

עיבוד ועריכה: רונית בין
עריכה לשונית: אפרת חבה

תשע"ז, 2017

רחוב הנביאים 30, בניין ארלדן ירושלים, 91911, טל': 02-5603190/1, פקס': 02-5602054
אגף של"ח וידה"א – inbalba@education.gov

קובץ זה מכיל קישורים גם לאתרים חיצוניים לאתרי משרד החינוך.
תוכן אתרים אלו, לרבות הפרסומות שבו, הוא באחריות בעלי האתרים ואינו באחריות משרד החינוך.

פנימי, לא להפצה

ירושלים בירת הנצח – בעקבות בן-גוריון

בית ראש הממשלה (בית לוי אשכול), בניין המוסדות הלאומיים, בית פרומין,
בית הספר בצלאל, רחבת הכנסת

”אם לארץ נשמה, הרי ירושלים נשמתה של ארץ ישראל”

(דוד בן-גוריון)

לקסיקון הכנסת

דוד בן-גוריון (1886-1973) נולד בפולין בשם דוד גרין וקיבל חינוך יהודי וציוני. הוא עלה ארצה בהיותו בן 20, היה איש העלייה השנייה, ובשנותיו הראשונות בארץ עבד במושבות השרון ובגליל והחל לעסוק בכתיבה.

בן-גוריון היה ממנהיגי הבלטים של התנועה הציונית ותנועת הפועלים, ראש ההנהגה של "המדינה שבדרך" והמוביל ודוחף להקמת מדינת ישראל. כמנהיג היישוב היהודי, הכריז על הקמת המדינה בה' באייר תש"ח, ולאחר שקמה, הנהיג במשך עשור ומחצה עד לשנת 1963. שימש ראש ממשלה ושר ביטחון ראשון של מדינת ישראל והיה ממנהיגי תנועת העבודה. בן-גוריון נחשב האדריכל המייסד של המדינה ושל צה"ל וזה שביסס את עוצמתה הביטחונית והכלכלית של המדינה ועיצב את דמותה בשנותיה הראשונות.

בשנות פעילותו הציונית, הבהיר בן-גוריון פעם אחר פעם את משמעותה של ירושלים עבור העם היהודי. בהרצאה שנשא במועצה העולמית של איחוד פועלי ציון (צ"ס) בציריך ב-29 ביולי 1937, הוא השמיע דברים נלהבים ביותר בזכות ירושלים:

מקומה של עיר זו בעברנו הרחוק, בתקופת קוממיותנו הממלכתית, כמרכז הפוליטי והרוחני של העם וסמל ייחודו וייעודו ההיסטורי, השרידים היקרים מהעבר הגדול העומדים על תלם בעיר זו, חריתת

השם הקדוש והנערץ של ירושלים בלב האומה שהלכה בגולה ושבועת האמונים לעיר קדשנו שדור אחרי דור חזר עליה, בכל הנדודים... הניסיונות המתמידים במשך כל ימי הגולה לשוב לעיר זו על אף כל התלאות והצרות שפגשו את מחונני ירושלים מכיבוש הרומאים ועד שלטון התורכים, היישוב היהודי העתיק המושרש בעיר זו מכמה דורות, ערכה של ירושלים החדשה שהפכה שוב להיות עיר עברית ברובה המכריע... המוסדות הלאומיים המרכזיים שהוקמו בעיר זו, האוניברסיטה העברית, בית הסוכנות היהודית, הספרייה הלאומית, מרכז כנסת ישראל וכדומה, קיבוץ הגלויות שנתרכו

בירושלים כאשר לא נתרכז בשום מקום אחר בארץ – כל אלה הופכים את ירושלים לנקודת המוקד של האהבה, הגעגועים, השאיפות והתקוות של העם העברי. (זיכרונות בן-גוריון, ד, עמ' 358, בתוך: [מט"ח](#))

מסלול הסיור בעקבות בדוד בן-גוריון עובר בנקודות המציגות את הקשר של בן-גוריון לירושלים, את חשיבותה של העיר בעיניו, הן לעם ישראל הן למדינה, ואת הצעדים שנקט בפועל לעשותה עיר הבירה של מדינת ישראל.

פרטי המסלול

משך זמן המסלול: כ-4 שעות (ללא נסיעה).

אורך המסלול: כ-3.5 ק"מ.

נקודת התחלה: בית לוי אשכול, מעון ראש הממשלה הישן, רחוב בן מימון 46.

נקודת סיום: קריית הלאום במשכן הכנסת.

מגבלות: הביקור באתרים מסוימים מחייב תיאום מראש: בית לוי אשכול – ביקור בבית וישיבה בחצר, כניסה לאולם במוסדות הלאומיים, ביקור בבית המשפט העליון ובמשכן הכנסת.

דגשי בטיחות: יש לנקוט משנה זהירות בחציית כבישים וצמתים מרכזיים, ההליכה במדרכות צרות מחייבת הליכה בטור.

דרגת קושי: קל, המסלול עירוני, בר-נגישות ברובו.

ציוד מיוחד: אין.

אתרים בתשלום: הביקור **בבית לוי אשכול** דורש תיאום מראש, השתתפות בסדנות שבו כרוכה בתשלום.

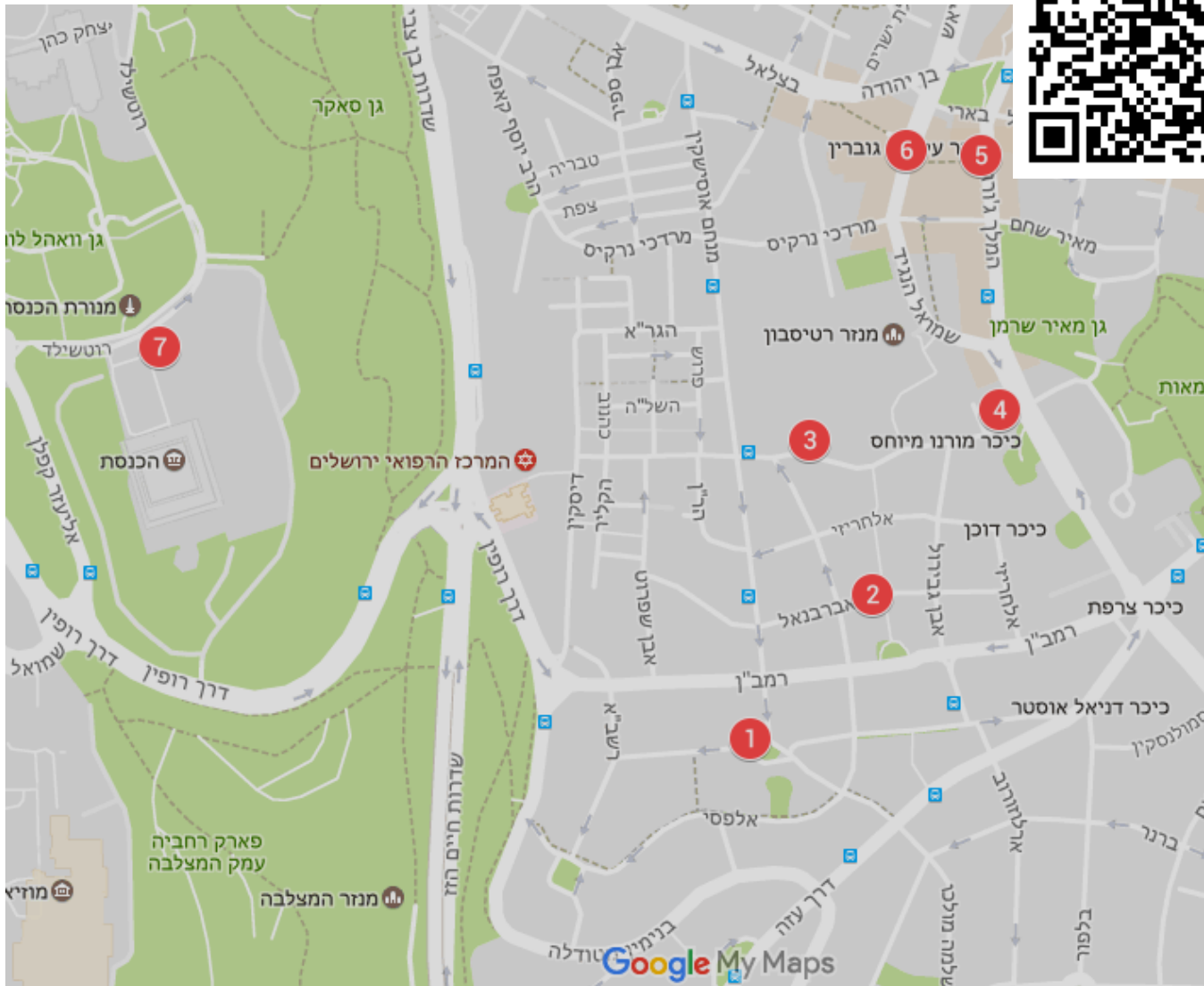
תיאור ההליכה במסלול

המסלול מתחיל בבית לוי אשכול (1), בשדרות בן מימון 46. נתקדם צפונה ברחוב אוסישקין אל רחוב רמב"ן, נחצה אותו ונתקדם בו לכיוון מזרח (ימינה), נפנה לשביל הולכי רגל המתחיל בכיכר "תל אורי" (גן שעשועים), השביל המוביל לכניסה ל"יד בן-צבי" (2), יש כניסה נוספת למתחם ברחוב אברבנאל 12. נמשיך בשביל, נחצה את הרחובות אברבנאל ואלחריזי ונגיע לרחוב הקרן הקיימת לישראל, מולנו, ברחוב הקק"ל 14, ניצב מבנה "הגימנסיה העברית" רחביה (3). נמשיך מזרחה ברחוב הקק"ל, ובמפגש עם רחוב המלך ג'ורג', ברחוב המלך ג'ורג' 48, יש כניסה לחצר בניין המוסדות הלאומיים (4). נמשיך ברחוב המלך ג'ורג' כחצי קילומטר צפונה אל בית פרומין (5) ברחוב המלך ג'ורג' 24. נחזור מעט דרומה ונפנה מערבה (ימינה) במדרגות אל רחוב ש"ץ. ברחוב שמואל הנגיד, נפנה במתינות צפונה (ימינה) ומיד מערבה (שמאלה) אל רחוב בצלאל, אל שני מבנים של בית הספר "בצלאל" (6), בית

מספר 10 ובית מספר 12 ברחוב בצלאל. נרד ברחוב בצלאל. נרד ברחוב בצלאל לכיוון צפון-מערב, נחצה את שדרות יצחק בן-צבי, נעלה בשדרות יצחק רבין ונלך דרומה (שמאלה) ברחוב רוטשילד עד לרחבת המנורה שמול משכן הכנסת (7). כאן מסתיים מסלול הסיור.

מפת המסלול

מתוך: גוגל המפות שלי

תיאור האתרים שבמסלול

מעון ראש הממשלה, בית לוי אשכול (1), שדרות בן מימון 46

המעון ששימש את ראשי ממשלות ישראל בעבר נבנה במקור עבור [יוליוס ג'ייקובס](#), סגן מושל ירושלים בתקופת המנדט הבריטי וממייסדיה של התזמורת הפילהרמונית בעיר. יוליוס ג'ייקובס נהרג ב-22 ביולי 1946 ב**פיצוץ מלון המלך דוד** על-ידי ארגון **האצ"ל**. רעייתו, נחמה, החליטה לעזוב את הארץ והשכירה את המבנה ל**סוכנות היהודית**. הבית נבנה ב**בסגנון בינלאומי**, הוא מחופה טיח ולא אבן כמקובל בירושלים, ומשולבים בו מוטיבים מקומיים, כמו קשתות. בשנים 1974-1950, שימש הבית את ראשי הממשלה, והתגוררו בו דוד בן-גוריון, **לוי אשכול** ו**גולדה מאיר**.

צילום: נורית כהן ואריאל מוסרי

כאשר בשנת 1950 החליטה ממשלת ישראל שהמבנה יהיה בית ראש הממשלה, סירב בן-גוריון להתגורר בבית שהוא הגדירו "**רכוש נטוש**". אשתו של ג'ייקובס, נחמה, קיבלה כפיצוי דירה חלופית בשכונת טלביה, ובשנת 1954 רכשה ממשלת ישראל את הבית בסך של 20,000 לירות ישראליות. לאחר שינוי ייעודו של המבנה למעון ראש הממשלה, נוספו לו שתי תוספות: מקלט תת-קרקעי ושתי בקתות שומר ששולבו בגדר ההיקפית של הבית. עם בחירתו של **יצחק רבין** לראש ממשלה ב-1974, הוחלט להעביר את מגורי ראש הממשלה ל**בית אגיון**. ב-1977, נמסר הבית ל"יד לוי אשכול" לשם הנצחת זכרו. לאחרונה, עבר הבית שיפוץ יסודי ושימור, וכיום הוא משכנם של **החברה להגנת הטבע** בירושלים ושל "**יד לוי אשכול**".

יד יצחק בן-צבי (2), רחוב אברבנאל 12

חברי מערכת ביטאון מפלגת "פועלי ציון" – "האחדות", עם העורכים הראשיים נמנו בן-צבי ובן-גוריון (יושבים למטה מימין)

יד יצחק בן-צבי הוא מוסד ממלכתי ישראלי העוסק במחקר ובלימוד בתחומי תולדות ארץ ישראל וירושלים וקהילות ישראל בארצות המזרח. המוסד נושא את שמו של הנשיא השני של מדינת ישראל, **יצחק בן-צבי**, שהיה חוקר בעצמו ואמון על נושאים אלה.

לדוד בן-גוריון וליצחק בן-צבי היה הרבה מן המשותף. השניים היו שותפים בפעילות הפוליטית במפלגת "**פועלי ציון**", שאותה ייסד בן-צבי ושאליה הצטרף בן-גוריון, שניהם נמנו עם העורכים הראשיים של ביטאון המפלגה, "**האחדות**", שניהם

נסעו ללמוד משפטים באוניברסיטת איסטנבול ב-1912 ושבּו לארץ עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה, שניהם נאסרו בגין פעילותם הציונית וגורשו מארץ ישראל למצרים ונסעו משם לארצות הברית, הקימו בה את תנועת "[החלוץ](#)" ועם ראשית המנדט הבריטי בארץ ישראל, פעלו לגיוס יהודי ארצות הברית אל הגדודים העבריים.

"הגימנסיה העברית" רחביה (3), רחוב קרן קיימת לישראל 14

עוד בהיותו נער צעיר (בשנת 1900), ייסד דוד בן-גוריון בעיר הולדתו, בעידודו של אביו, את אגודת "[עזרא](#)", שהעניקה לחברים בה חינוך ציוני והנחילה להם את הלשון העברית לקראת עלייה לארץ ישראל. בגיל 18 עבר לוורשה, שם התפרנס מהוראה בבית ספר יהודי.

"הגימנסיה העברית" (שהוקמה בשנת 1909) חרתה על דגלה את החייאת התרבות העברית והשפה העברית, ובתכנית הלימודים שבה נכלל ידע כללי עם תרבות עברית, היסטוריה יהודית וידיעת הארץ. "הגימנסיה העברית" היא בית הספר התיכון הראשון שהוקם בירושלים. עם מייסדיה נמנו ד"ר נפתלי וחנה וייץ, יהושע ברזילי (אייזנשטט) ואנשי העלייה השנייה, חברי קבוצת "[ירושלים החדשה](#)", ובהם דוד בן-גוריון.

הגימנסיה ייצגה את תפיסת עולמו של בן-גוריון והייתה מימוש של דרכו ושל רצונו ליצור ישראליות חדשה.

בית המוסדות הלאומיים (4), רחוב המלך ג'ורג' 48, פינת רחוב קרן קיימת לישראל

[יוחנן רטנר](#) תכנן את [בית המוסדות הלאומיים בסגנון בינלאומי ארץ-ישראלי](#) עבור [המוסדות הלאומיים](#) שייסדה התנועה הציונית כתשתית לקראת הקמת מדינה ולביצוע פעולות מדיניות לקידום הציונות.

[הקק"ל](#) קיבלה את אגפו הימני של המבנה ואילו [קרן היסוד](#) קיבלה את אגפו השמאלי. [הסוכנות היהודית](#) שכנה באגף המרכזי (והגבוה מבין האגפים). עם הזמן, הייתה הסוכנות לגוף המייצג את ההסתדרות הציונית העולמית ביישוב היהודי בארץ ישראל והייתה גורם מרכזי בניהול היישוב היהודי. באפריל 1928, הוחלט על הקמת "סוכנות יהודית מורחבת", שתכלול גם נציגים לא-ציוניים, יהודים עשירים שמוכנים לתמוך במדיניות הציונית.

דוד בן-גוריון נבחר לתפקיד ראש הנהלת הסוכנות, וכיהן בתפקיד זה במשך מרבית שנות פעילותה של הסוכנות עד הקמת המדינה, בשנים 1935-1948.

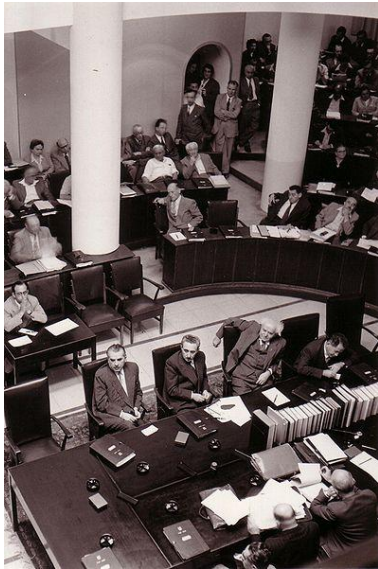
בשנת 1937, עקב חילוקי דעות בדבר הגדרת מעמד היישוב והגדרת מעמדה של הסוכנות, התפרקה הסוכנות היהודית המורחבת. הגורמים הלא-ציוניים עזבו את הסוכנות היהודית, ויתר החברים בה עם חברי [הוועד הלאומי](#) היו [מועצת העם](#), שלמעשה הייתה "הממשלה של המדינה שבדרך".

אגף הסוכנות היהודית וההסתדרות הציונית, צילום: נורית כהן ואריאל מוסרי

בחצר הבניין, נערכו טקסים ממלכתיים אשר ניסו לתת צביון לאומי ועצמאי ל**יישוב העברי** בארץ ישראל, כמו טקס הבאת ביכורים בחג השבועות.

בית פרומין, בניין הכנסת הישנה (5), רחוב המלך ג'ורג' 24

ב-13 בדצמבר, בדיון בכנסת על "העברת הכנסת והממשלה לירושלים", קרא דוד בן-גוריון, ראש הממשלה דאז, לחברי הכנסת להחליט על העברת הכנסת לירושלים:

מאז כינון הממשלה הזמנית העמדנו הדאגה לשלומה, ביטחונה וחיוזקה הכלכלי של ירושלים במרכז דאגותינו. בסערת המלחמה, כשירושלים הייתה נתונה במצור, היינו נאלצים לקבוע זמנית מושב הממשלה בקריה, על-יד תל אביב, אולם למדינת ישראל הייתה ותהיה רק בירה אחת – ירושלים הנצחית. כך היה הדבר מלפני שלושת אלפים שנה,

וכך זה יהיה, כפי שאנו מאמינים, עד סוף כל הדורות.

(מתוך: **הישיבה התשע-עשרה של הכנסת הראשונה**,

13.12.1949)

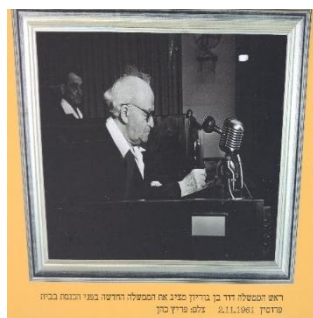
שולחן הממשלה באולם המליאה בבית

פרומין, מתוך: ויקיפדיה

למחרת, ב-14 בדצמבר, כתב בן-גוריון ביומנו: "עליתי הבוקר לירושלים לקבוע משרדי (לא משרד הביטחון) בירושלים ולבצע בזאת העברת הממשלה לירושלים... בינאום ירושלים מוציא ממדינת ישראל 100,000 יהודים. לא ביום אחד אנו מסוגלים להקים יישוב כזה... אולם ירושלים זה לא רק 100,000 יהודים. זוהי עיר דוד. אם ארץ ישראל היא לב האומה העברית, ירושלים היא לב לבה."

(נימימה רוזנטל, תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל, עמודים 716-720, תעודה 487, ארכיון צה"ל, מתוך: **ויקיפדיה**)

בית פרומין שימש משכנה הזמני של הכנסת בשנים 1950-1966, ופעלו בו הכנסות הראשונה עד השישית, עד למעבר למשכן הקבע הנוכחי ב-1966.

ראש הממשלה דוד בן גוריון כפיג'אח המסעלה והדושה בפני הכנסת בבית פרומין 24.12.1949. צילם פרנץ סרן

מתוך תערוכת רחוב ליד בניין הכנסת הישנה, בית פרומין, צילום: נורית כהן ואריאל מוסרי

דרמות אחדות נקשרו בזיכרון הציבורי עם בית פרומין, למשל: מהומות שפרצו על רקע הסכם השילומים עם גרמניה המערבית בחודש ינואר 1952 ורימון שזרק לעבר שולחן הממשלה בחודש אוקטובר 1957 ופצע את שר הדתות משה חיים שפירא וחברי ממשלה נוספים. בן-גוריון נפצע קל.

וגם זוטות קטנות:

מוזאון הכנסת בבית פרומין,

מתוך: **יוטיוב**

במזנון הכנסת ישבו חברי כנסת מן הקואליציה עם חבריהם מן האופוזיציה – יש אומרים שזו הייתה זירת ההתרחשויות הפוליטיות האמתית. המזנון היה פשוט וצנוע, והופעל משנת 1959 על-ידי יששכר ולאה רוזנפלד, ניצולי שואה מציכוסלובקיה... כשדוד בן-גוריון היה מגיע למזנון, הייתה פולה מזמינה בשבילו את האוכל וכולם היו מתגודדים סביב שולחנו. (לאה רוזנפלד מספרת לד"ר ניר מן בריאיון שפורסם ב"מקור ראשון", 12.5.2015)

בשישה ביולי 2010, אישרה הכנסת את **חוק מוזאון הכנסת, התש"ע-2010**, הקובע כי יש לשחזר ולשמר את הבניין שבו שכנה הכנסת בירושלים לראשונה, מאחר שיש לו חשיבות לאומית והיסטורית בתולדות העם והמדינה, ולהקים בו, למען הציבור, מוזאון לתולדות הכנסת ולפועלה.

מתוך תערוכת רחוב ליד בניין הכנסת הישנה, בית פרומין, צילום: נורית כהן ואריאל מוסרי

בנייני בצלאל (6), רחוב שמואל הנגיד 10 ו-12

האקדמיה לאמנות ולעיצוב "בצלאל" הוקמה לפני למעלה ממאה שנה והייתה המוסד הלאומי העברי הראשון בארץ ישראל. מאחורי הרעיון, התכנון וההקמה של "בצלאל", עמד פרופסור **בוריס שץ**, שהוא ותלמידיו שאפו ליצור אמנות עברית חדשה דווקא בעיר ירושלים. בוריס שץ אירגן את תא

מפלגת "**פועלי ציון**" בירושלים וקיבץ סביבו אמנים ואנשי רוח לקומונת "**ירושלים החדשה**". אנשי קבוצת ירושלים החדשה היו סוציאליסטים, ולמעשה היו עמוד השדרה של סניף "פועלי ציון" הירושלמי, ששץ עמד בראשו. אחת מפעולותיהם הראשונות הייתה הקמת איגוד מקצועי לפועלי בניין ולפועלי דפוס. עם חברי הקבוצה נמנו דוד בן-גוריון,

צילום: נורית כהן ואריאל מוסרי

יצחק בן-צבי, רחל ינאית, **זרובבל וזאב אשור** – שהיו גם הדמויות המרכזיות בהקמת עיתון "**האחדות**", עיתון מפלגת "פועלי ציון", ובהקמת בית הדפוס הקואופרטיבי "**דפוס אחדות**", שהוקם בשנת

1910, בשכונת עזרת ישראל. הדפוס הוקם ביזמת חברי מערכת העיתון ברצון לאחד את מלאכת העשייה הרעיונית עם ההפקה הפיזית של העיתון. חברי "ירושלים החדשה" התגוררו ליד בית הספר לאמנות "בצלאל".

פעם קנטר בן-גוריון את זרובבל והזכיר לו: "אתה לחמת למען היידיש". השיב לו זרובבל: "אתה היית נוהג לקום מאוחר בבוקר." הסביר בן-גוריון: "משכורתי במערכת הייתה 30 פראנק, זה הספיק בדיוק לארוחת צהריים, לכן ישנתי מאוחר, כדי לחסוך ארוחת בוקר." ([הקואופרטיב הראשון בארץ, עיתון "דבר", 15.7.1960](#))

משכן הכנסת (7), רחוב רוטשילד

ב-26 בדצמבר 1949, עלתה הכנסת לירושלים. תחילה קיימה את ישיבותיה בבניין [הסוכנות היהודית](#) והחל מ-13 במרס 1950 ישבה ב**בית פרומין** שבמרכז העיר. ב-1955, הוחלט שמן הראוי שמשכן הכנסת

ישיבת הכנסת הראשונה במשכנה החדש, מתוך: ויקיפדיה

יהיה לצד קריית הממשלה, במקומו הנוכחי, ולא בתוכה, וזאת כדי לסמל את קיום [הפרדת הרשויות](#). מבני שלוש הרשויות – השופטת, בית המשפט העליון; המבצעת, קריית הממשלה, המכונה גם קריית בן-גוריון; והמחוקקת, הכנסת – מכונסות כיום במקום אחד: [קריית הלאום](#).

בחודש דצמבר 1949, זמן קצר לאחר הקמת המדינה, בעקבות החלטת האו"ם על בינאום ירושלים, החליטה

הממשלה בראשות בן-גוריון להעביר את מוסדות השלטון מתל-אביב לירושלים. נערך חיפוש אחר

שטח במרכז ירושלים, באזור [רחוב יפו](#), למקם בו את מוסדות השלטון ואת מוסדות המדינה הראשיים, ומשלא נמצא שטח מתאים, נבחרה גבעה פנויה במערב העיר, באזור "[גבעת רם](#)", הסמוכה למרכז העיר ולמרכז העסקים הראשיים. תכנית האב לירושלים, שנודעה כ"[תכנית ראו](#)", הועידה את גבעת רם למוסדות השלטון של המדינה.

חנוכת משכן הכנסת נערכה ביום שלישי, 30 באוגוסט 1966, בנוכחות מוזמנים רבים. למחרת נערכה הישיבה החגיגית הראשונה של הכנסת במקום.

בן-גוריון, שיר בביצוע להקת פיקוד מרכז, יוטיוב

בתקופת כהונתו של בן-גוריון כראש ממשלה, הוא פעל רבות לחיזוק המדינה הצעירה, העם והחברה. הוא ראה בהקמת צה"ל את המפעל החשוב ביותר לקיומה של המדינה וייעד לו תפקידים חברתיים ואף אזרחיים לימי מצוקה. חשיבות רבה ראה בעידוד העלייה ובהגברת הילודה כדי להגדיל את האוכלוסייה של מדינת ישראל, וכדי לממן את קליטת העלייה, פעל לאישור [הסכם השילומים](#) עם גרמניה.

בן-גוריון ביסס את ריבונותה של המדינה החדשה על עיקרון הממלכתיות. לשם כך, העביר את מרכזי השליטה במדינה מידי גופים מפלגתיים וסקטוריאליים לידי גופים ממשלתיים.

בן-גוריון היה אבי הפיתוח הגרעיני של ישראל. ב-1952, הקים את הוועדה לאנרגיה, ב-1958 הוחל בהקמת המרכז למחקר גרעיני שורק, וב-1959 החלה הקמתה של הקריה למחקר גרעיני נגב.

נקודת ציון משמעותית בחייו של בן-גוריון הייתה התפטרותו מתפקידו כראש ממשלה ושר ביטחון בשנת 1953 והצטרפותו עם רעייתו לקיבוץ שדה-בוקר. בן-גוריון סבר כי עתיד היישוב היהודי בארץ

תלוי בנגב על מרחביו וראה בהתיישבות בנגב צורך קיומי למדינה. הוא עבר להתגורר בצריף בשדה-בוקר והשתלב בעבודות שונות בשדה:

במשך 47 שנותיי בארץ ראיתי כמה מפעלים חלוציים, ואני יודע שרק בזכותכם ובזכות המפעלים החלוציים שקדמו לבואי לארץ עשינו מעט החיל אשר עשינו... ותסלחו לי אם אומר שלא ראיתי מימיי מפעל חלוצי כשדה בוקר... לא קינאתי מעולם באיש או בקיבוץ אנשים, לא ברכוש ובתואר ובסגולות שיש לאנשים... אולם בביקורי אצלכם היה קשה לי לדכא בלבי מעין רגש של קנאה. ([צריף בן-גוריון](#), מתוך: [ויקיפדיה](#)).

בשנת 1955, שב בן-גוריון לכהן בתפקיד שר ביטחון, ולאחר חודשים מספר נבחר שוב לראש ממשלה ושימש בתפקיד זה עד 1963. בכל אותה תקופה, התגורר בן-גוריון בשדה-בוקר. בשנת 1963, פרש מתפקידו בממשלה וחי בקיבוץ שדה-בוקר עד פטירתו בשנת 1973.

ביבליוגרפיה מומלצת

- בן-גוריון, דוד (תש"י), במדרכה, ב, תל-אביב : מפלגת פועלי א"י.
- בן-גוריון, דוד (1951), בהילחם ישראל, תל-אביב : מפלגת פועלי א"י.
- בן-גוריון, דוד (1965), דברים כהווייתם, תל-אביב : עם הספר.
- בן-גוריון, דוד (1982), יומן המלחמה, מלחמת העצמאות, תש"ח-תש"ט, א-ג, תל-אביב : משרד הביטחון.
- בן-גוריון, דוד (1969), מדינת ישראל המחודשת, א-ב, תל-אביב : עם עובד.
- בר-זוהר, מיכאל (1994), בן-גוריון – האיש מאחורי האגדה, תל-אביב : משרד הביטחון.
- גופר, גילת (2002), דוד בן-גוריון – ציוני דרך בחייו, שדה-בוקר : המכון למורשת בן-גוריון, מדרשת בן-גוריון.
- מרדכי, כוגן (עורך) (1989), בן-גוריון והתנ"ך – עם וארצו, באר-שבע : אוניברסיטת בן-גוריון בנגב.
- נבון, יצחק (1998), באמונתו יחיה: לקט דברים על דוד בן-גוריון, שדה-בוקר : המכון למורשת בן-גוריון.

קישורים אינטרנטיים נוספים

- בן-גוריון – חדשות מהעבר, הטלוויזיה החינוכית, כ-17 דקות, יוטיוב.
- בן-גוריון – תכנית "הכול אנשים", כ-24 דקות, יוטיוב.
- דוד בן-גוריון – ויקיפדיה.
- הכנסת הישנה: המבוכה, השערורייה והפתרון, מאת רועי ינובסקי, בתוך : עיתון ירושלים היום.
- המוסף – בן-גוריון, אפילוג, רשות השידור, כתשע דקות, יוטיוב.
- מאמרים על בן-גוריון, המכון למורשת בן-גוריון שדה-בוקר.
- מוזאון הכנסת ואוסף החתימות, כשלוש דקות, יוטיוב.
- ציטוטים מדברי בן-גוריון, ויקיפדיה.
- ראש הממשלה השלישי זוכה לכבוד מאוחר: ביתו של לוי אשכול ברחביה, מאת מיכאל יעקסון, בתוך : ynet.